

ДО АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Розроблено систему аналітичного забезпечення підготовки релевантної інформації як необхідної передумови своєчасного прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на поліпшення діяльності цих організацій та підвищення конкурентоспроможності їх послуг як бюджетних, так і позабюджетних неприбуткових організацій

Ускладнення управління зумовлене трансформацією вітчизняної економіки до вимог ринку, розширення демократичних засад, становлення громадянського суспільства стали передумовою збільшення не тільки господарюючих суб'єктів, а й різних неприбуткових організацій. Аналіз сучасних наукових досліджень підтверджує, що вивчення більшою мірою присвячується питанням управління обліку, контролю й аналізу підприємницької діяльності організацій, небагато робіт, що вивчають діяльність бюджетних та дуже мало, які торкаються особливості діяльності не бюджетних організацій, чисельність яких в Україні постійно зростає. Якщо господарючі суб'єкти зорієнтовані на отримання прибутку, то бюджетні та позабюджетні організації стали називати неприбутковими хоча чинне законодавство не дає чіткого визначення терміну “неприбуткова організація”. Підставою для виділення такого сектору організацій є те, що їх діяльність не передбачає отримання прибутку.

Підтвердженням “неприбутковості” організації є відповідно оформлені статутні документи, які крім загальноприйнятих положень для всіх формувань, повинні містити також положення, що діяльність створюваної організації не передбачає отримання прибутку.

Залежно від характеру діяльності, яку провадять неприбуткові організації, розрізняють декілька їх видів. Згідно п. 7.11 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” [1] неприбуткові організації поділяються на такі групи:

а) органи державної влади України; установи та організації, створені органами державної влади; органи місцевого самоврядування та створені ними установи або організації, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів;

б) благодійні фонди і благодійні організації; громадські організації, створені з метою провадження екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності, у тому числі громадські організації інвалідів та їх місцеві осередки; творчі спілки; політичні партії; науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, заповідники, музеї-заповідники;

- в) пенсійні фонди, кредитні спілки;
- г) підприємства та організації інші, ніж включено до групи “б”;
- д) спілки, асоціації та інші об’єднання юридичних осіб, створені для представлення інтересів засновників, що утримуються лише за рахунок внесків останніх та не здійснюють господарську діяльність, за винятком отримання пасивних доходів;
- е) релігійні організації;
- є) житлово-будівельні кооперативи, об’єднання співвласників багатоквартирних будинків;
- ж) професійні спілки, їх об’єднання та організації.

Успішність діяльності всіх підприємств і організацій незалежно від особливостей їх функціонування великою мірою залежить від управління, високої результативності якого можна досягти тільки за належного аналітичного забезпечення. Розгляду цих питань присвятили праці такі науковці як – Ф.Ф. Бутинець, І.Д. Лазаришина, С.О. Левицька, Є.В. Мних, М.Г. Чумаченко та інші вчені.

Однак не завжди у їх працях прослідковується системність при розгляді аналітичного забезпечення, недостатньо звертається увага на особливості діяльності неприбуткових організацій.

Тому, ґрунтуючись на перевазі системного підходу і враховуючи особливості розвитку окремих неприбуткових організацій, метою статті є розробка системи аналітичного забезпечення підготовки релевантної інформації як необхідної передумови своєчасного прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на поліпшення діяльності цих організацій та підвищення конкурентоспроможності їх послуг як бюджетних, так і позабюджетних неприбуткових організацій.

Системний підхід до аналізу діяльності любого формування дає змогу:

- чітко визначитися з генеральною ціллю (місією) організації та окремими (стратегічними і поточними) цілями системи і співвідношеннями її елементів, прив’язавши їх до часу, місця і виконавців;
- оцінити досягнення цілей організацією з погляду їх пріоритетності;
- зорієнтувати діяльність організації на перспективу з врахуванням досягнутого рівня і реальних можливостей системи і середовища, повнішого задоволення інтересів (попиту) споживачів продукції і послуг;
- підпорядкувати цілі та функції підсистем задачам досягнення цілей системи в цілому;
- привести структуру і процедури прийняття рішень у відповідність із цілями і задачами організації;

– забезпечити комплексний підхід до розвитку організації, при якому передбачається як єдиний процес удосконалення статутної діяльності, соціальний розвиток колективу, рівноважне природокористування, участь членів колективу в удосконаленні системи, підвищенні її конкурентного статусу;

– створити систему показників, яка б найповніше характеризувала нові суспільні явища і соціально-економічні та екологічні процеси;

– систематизувати причини і фактори для найповнішого вивчення механізму зміни величини показників та створення передумов для бажаної зміни;

– формувати джерела даних, які б досить повно і адекватно відображали явища, процеси, та давали змогу реально і своєчасно оцінити їх параметри та передбачити можливі (бажані) зміни;

– підібрати методи і методичні прийоми, які б давали змогу з найменшими затратами часу і коштів високоякісно вивчати аналізований об'єкт.

Результативність аналізу великою мірою залежить від того наскільки повно реалізуються його функції – загальносистемна і внутрішньосистемна, які в кожній організації мають різне співвідношення. Однак незалежно від організаційно-правової форми, згадані функції передбачають: загально-системна-пізнання і оцінку нових суспільних явищ та соціально-економіко-екологічних процесів, тобто вона характеризує сутність аналізу як науки, що покликана збагачувати систему знань про закономірності розвитку організацій – передумови високоефективного управління їх діяльністю; внутрішньосистемна передбачає підготовку аналітичної інформації для обґрунтування і підтримки управлінських рішень. В сучасних умовах функції ускладнились і збагатилися. Це пов'язано із змінами зовнішнього і внутрішнього середовища, зумовленими глобалізацією економіки, погіршенням демографії та екології, високим динамізмом процесів, розширенням демократії актуалізацією екологічних і соціальних пріоритетів, застосуванням енергоощадних і енергозберігаючих технологій, зміною форм власності з наданням пріоритету приватній, диверсифікацією діяльності організацій, нарощуванням конкуренції, інфляційними процесами тощо.

Згадані функції реалізуються через виконання загальних і специфічних задач. До загальних задач належать: формування зведених аналітичних даних, що характеризують ступінь і можливості задоволення запитів користувачів в необхідній інформації, яку визначає стратегія розвитку організації, її імідж, конкурентний статус, збалансованість розширених параметрів організацій з її потенціалом, стійкість функціонування організації та її адаптивність до нововведень і змін зовнішнього середовища; сумісність структурних елементів організації при синергічних змінах; оптимальність за високої динаміки і композиційної складності соціально-економіко-екологічних процесів; жорсткість організаційної системи при непередбачуваних змінах та ін.

Розв'язання загальних задач, які ставить перед собою організація, здійснюється за допомогою специфічних, притаманних тільки аналізу, методів і прийомів. До них належать:

- об'єктивна оцінка діяльності організації чи її структурних підрозділів, виявлення проблемних ситуацій;
- обґрунтування стратегічних, перспективних і тактичних цілей діяльності організації;
- прогноз впливу зовнішніх факторів та оцінка власних можливостей;
- обґрунтування шляхів досягнення мети і строків реалізації управлінських рішень з розв'язання конкретних ситуацій;
- оцінка очікуваних результатів з найповнішим врахуванням наявних обмежень (економічних, екологічних, соціальних тощо) і потенційних можливостей.

Систематизувавши вищесказане можна запропонувати організаційно-методичний стандарт аналізу діяльності неприбуткових організацій (рис. 1).

Розгляд стандарту показує, що він за формою подібний до стандарту, за яким аналізують діяльність прибуткових організацій. Однак різноманітність неприбуткових організацій зумовлює специфіку як мети і задач аналізу, так і інших його елементів та процедур. Кожній групі організацій притаманні специфічні показники для оцінки їх діяльності. Однак для всіх організацій важливими і необхідними показниками є забезпеченість їх економічними ресурсами, які необхідні для створення економічних благ і послуг. Для неприбуткових організацій це величина цільового фінансування, кадри відповідної кваліфікації та засоби праці. Особливо слід відмітити те що, труд працівників неприбуткових організацій характеризується творчим, інноваційним змістом, інтелектуальною спрямованістю, заінтересованістю в кінцевих результатах праці. В окремих неприбуткових організаціях зокрема благодійних, релігійних та ін. Праця може бути навіть безоплатною, наприклад, праця волонтерів. У неприбуткових організаціях сконцентрована значна кількість фахівців з вищою освітою. Як і в прибуткових організаціях, так і неприбуткових обов'язки між працівниками повинні бути чітко розподілені. Крім наказів для цього є посадові інструкції. Для підвищення результативності і поліпшення організації праці можуть складатися плани роботи – місячні, декадні тощо. Тільки наявність посадових інструкцій і планів роботи дає можливість організувати дійовий внутрішньосистемний контроль за кількістю і якістю затрат праці.

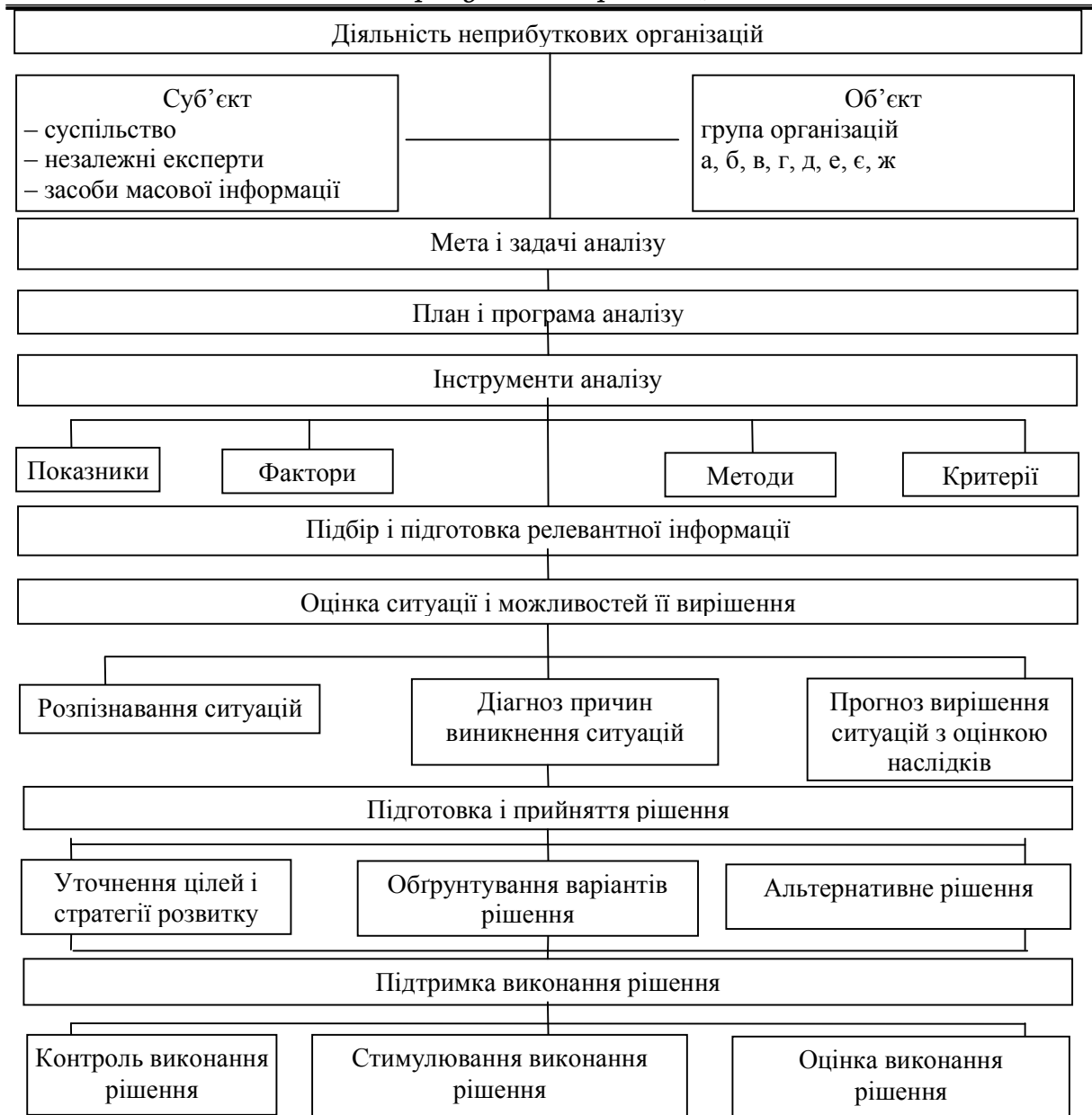

Рис. 1. Організаційно-методичний стандарт аналізу діяльності неприбуткових організацій.

Дослідження показує, що в неприбуткових організаціях помітно відрізняється від прибуткових і зміст аналізу. Залежно від рівня розвитку демократії, інститутів громадянського суспільства, ринкової економіки в тому чи іншому стані знаходиться конкуренція у неприбутковій сфері, яка породжує проблему “збуту” результатів діяльності неприбуткових суб'єктів. Інтенсивність такої конкуренції змінюється в межах від природно-монополістичної у сфері державної влади і управління до гострої в галузях політики, медицини, освіти, фінансів і навіть релігії. Тому в конкурентній боротьбі лише управління, яке ґрунтується на результатах глибокого маркетингового аналізу, дозволяє суб'єктам ринку найефективніше вирішувати проблеми збуту їх продукції.

Такий підхід характерний не тільки для господарюючих суб'єктів, але і для неприбуткової сфери діяльності, яка має суттєві особливості. Зокрема, вони виражаються у своєрідному прояву таких категорій і понять як неприбутковий продукт, неприбутковий обмін, неприбутковий суб'єкт, соціальний аспект діяльності. Ті неприбуткові організації, які поряд з неприбутковою діяльністю займаються і прибутковою, з часом можуть визначитися із співвідношенням неприбуткова і прибуткова діяльність неприбуткової організації, щоб досягти максимального соціального ефекту. Таке рішення також приймають за результатами належно організованого і проведеного аналізу.

Аналіз діяльності неприбуткових організацій можна розглядати і як аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища. Для першого використовується в основному публічна (доступна), для зовнішніх користувачів інформація.

Такий аналіз часто пов'язують з використанням офіційної фінансової звітності і його стали називати фінансовим.

Щодо внутрішньогосподарського аналізу, то джерелом інформації для нього є дані про технічний стан організації, про рівень кваліфікації керівників та службовців, дані виконання кошторисів, проектів і програм. Результати внутрішньогосподарського аналізу використовують для оптимізації управління як організації в цілому, так і окремих проектів і програм. Поділ на фінансовий і внутрішньогосподарський (його ще називають управлінським) аналіз є умовним, оскільки і перший, і другий вивчають один і той же об'єкт аналізу тільки з різною глибиною, а результати як одного, так і іншого слугують інформацією для прийняття/корегування управлінських рішень. Зокрема їх використовують для обґрунтування/уточнення стратегії розвитку організації, складання та контролю за виконанням бізнес-планів, цільових програм, прийняття/корегування поточних і стратегічних управлінських рішень, що є передумовою успішної діяльності будь-якої організації.

Аналіз сучасного стану діяльності неприбуткових організацій підтверджує низьку її ефективність. Так органи державної влади не забезпечують стійкого розвитку економіки, спостерігається високий рівень інфляції, наростає соціальна напруга, збільшується прірва між багатими і рештою населення. Середнього класу так мало, що він не може бути стабілізуючим стержнем суспільства, зростає корупція і недовіра до влади, що активізує створення різних громадських організацій щоб посилити громадський контроль над владою, а по суті над чиновниками, які її уособлюють. При чому невпинно зростає чисельність апарату чиновників за одночасного зниження ефективності роботи державних установ. В Україні не створена дійова система контролю за роботою чиновників та за їх доходами.

Влада не створює умов для розвитку місцевого самоуправління без якого неможливо побудувати демократичне суспільство. Не створені органи, які б мали право приймати на місцевому рівні будь-які рішення, що підкріплювалися фінансовими ресурсами. Влада повинна ініціювати прийняття закону про державну етику, який би регулював норми моралі і честі чиновників.

Критерієм ефективності влади стало б таке реформування національної економіки, яке б забезпечило високу конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг на внутрішніх та зовнішніх ринках, стабілізувало б політичну й економічну ситуацію в країні, підвищило б національну безпеку, поліпшило б соціально-економічний розвиток країни, а це екологічно чиста енергетика, ресурсозберігаючі технології, виробництво біологічно повноцінної продукції, поліпшення охорони здоров'я і навколишнього природного середовища, тобто поліпшення якості життя людей.

Аналітичний моніторинг показує, що діяльність інших неприбуткових організацій далека від передбаченої статутом. Наприклад, благодійні фонди і організації, які покликані підтримувати науку, культуру чи інші напрями громадської діяльності людей і для розвитку якої не вистачає коштів, часто стають однією із форм корупції та відмивання грошей. Їх діяльність більшою мірою закрыта як в частині отримання коштів, так і їх використання. Часто такими фондами користуються державні структури та їх чиновники.

Своєрідними фінансовими інститутами є пенсійні фонди та кредитні спілки. Перші покликані поліпшити пенсійне забезпечення за рахунок добровільних внесків, другі – як альтернатива комерційним банкам для акумулювання вільних коштів громадян. Якщо пенсійні фонди ще в стані становлення, то кредитні спілки є більш розвинутою формою неприбуткової діяльності. За останніми даними клієнтами кредитних спілок є понад 2,5 млн. чоловік, але 7-8 % з них працюють з порушеннями. Так, найбільші зловживання виявлені у кредитних спілках “Капітал-сервіс” на Луганщині та “Народна скриня” в Чернівецькій області. Механізм зловживань аналогічний способу фінансових пірамід. Заманивши клієнтів високими відсотками, а потім або зникають, або створюють різні ситуації, щоб не повертати клієнтам їх вкладів. Кредитні спілки придумали ще один спосіб несвоєчасного повернення грошей. Вклад оформляють не як депозит, а як майновий внесок на створення статутного капіталу. І повернути вклад за такої форми досить складно.

Держфінпослуг, який покликаний здійснювати нагляд за роботою кредитних спілок по суті має обмежене коло обов'язків, а отже не може гарантувати надійність вкладів у кредитних спілках. Не створено фонду гарантій вкладникам. За таких умов кредитні спілки не можуть бути надійною фінансовою установою.

Нецивілізоване становлення ринкової економіки, партійне багатоголосся підвищують роль професійних спілок, покликаних стати надійним захисником трудових і соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Однак більшість професійних спілок не відбулося, а їх керівники, як правило, захищають не інтереси членів профспілки, а інтереси засновників (керівників) підприємств.

Окремо слід сказати за релігійні організації, які в сучасних умовах повинні взяти на себе виховну функцію. Однак замість служіння духовним інтересам громадян вони часто перетворюються у засіб роз'єднання суспільства, загострення міжконфесійної боротьби. Кількість релігійних організацій в Україні за роки незалежності збільшилася в 2,6 рази і становить 33,4 тис. організацій. Особливо ріст чисельності організацій спостерігається в останні роки коли щорічно в середньому реєструється близько тисячі релігійних організацій і громад. Одним із чинників стрімкого їх зростання стало відновлення Греко-Католицької Церкви, а також легалізація протестантських організацій. Правда, поки що православні релігійні організації ще превалюють (52% від загальної чисельності). Але і між ними немає єдності оскільки на першість і єдиновизнання претендують Українська Православна Церква (Московського Патріархату), Українська Православна Церква Київського Патріархату та Українська Автокефальна Православна Церква.

Таким чином багаточисельність і різноманітність неприбуткових організацій, специфіка їх діяльності підвищують вимоги до аналітичного забезпечення управління. Ускладнює його відсутність інформації і те, що їх діяльність, на противагу прибутковим, не завжди можна виміряти кількісними і вартісними показниками. Тому завдання аналітика знаходити нетрадиційні джерела інформації, використовувати специфічні показники і критерії, які б сприяли пізнанню і оцінці процесів, закономірностей і тенденцій, що відбуваються в неприбуткових організаціях, допомагали б обґрунтовувати їх стратегію, підпорядковану соціально-економічному розвитку держави і становленню громадського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”.
2. Закон України “Про місцеве самоврядування”.
3. Закон України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”.
4. Закон України “Про благодійництво та благодійні організації”.
5. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”.
6. *Бутинець Ф.Ф.* та ін. Економічний аналіз. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 680 с.
7. *Лазаршина І.Д.* Методологія та організація економічного аналізу: Монографія. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 112 с.
8. *Левицька С.О.* Облік та контроль діяльності неприбуткових організацій: Монографія. – Рівне: НУВГП, 2005. – 347 с.
9. *Мних Є.В.* Економічний аналіз: – К.: ЦНЛ, 2003. – 412 с.
10. Настільна книга неприбуткових організацій. – К.: Інститут громадянського суспільства, 2000. – 274 с.
11. *Савчук В.К.* Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. – К.: Урожай, 1995. – 328 с.